

Ł. CHOJNIAK, Ł. WIŚNIEWSKI
Przyczyny niesłusznych skazań w Polsce
Warszawa 2012

Recenzowana publikacja zawiera wyniki badań empirycznych przyczyn niesłusznych skazań w okręgu Sądu Apelacyjnego w Poznaniu obejmujących 49 postępowań sądowych, w których doszło do niesłusznego skazania. W celu wyselekcjonowania tych spraw Autorzy poddali analizie akta postępowań karnych, w których wskutek kasacji lub wznowienia postępowania Sąd Najwyższy lub inny właściwy sąd uchylił zaskarżony wyrok i uniewinnił oskarżonego, umorzył postępowanie albo przekazał sprawę właściwemu sądowi do ponownego rozpoznania. W tym ostatnim wypadku przedmiot analizy stanowiły sprawy, w których sąd ponownie je rozpoznający uniewinnił oskarżonego, umorzył postępowanie ze względu na okoliczność, która nie została uwzględniona w poprzednim postępowaniu, lub skazał na karę łagodniejszą. Autorzy przyjęli, że niesłusznym skazaniem jest sytuacja, w której oskarżony został prawomocnie skazany, a następnie na skutek uwzględnienia kasacji lub wznowienia skazania został uniewinniony lub orzeczono wobec niego karę łagodniejszą (s. 9). Takie zdefiniowanie niesłusznego skazania mija się z potocznym rozumieniem tego określenia. Niesłusznym skazanym – z punktu widzenia językowego – jest taka osoba, która została skazana, mimo że nie było podstaw uznania ją za sprawcę przestępstwa i wymierzenia jej kary. „Skazanie” oznacza bowiem „wymierzenie oskarżonemu kary za określone przestępstwo”¹, a słowo „niesłuszny” zaś rozumiane jest jako „taki, który nie jest oparty na słusznych przesłankach, nieuzasadniony”². Innymi słowy chodzi o sytuację, gdy oskarżony został skazany, mimo że powinien zostać uniewinniony. To nakazywałoby objąć badaniami tylko sprawy, w których oskarżeni po pierwotnym prawomocnym skazaniu zostali uniewinnieni. Autorzy, obejmując zakresem „niesłusznego skazania” także osoby, które po uchyleniu wyroku skazującego zostały skazane na karę łagodniejszą, mieli chyba na uwadze fakt,

¹ *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, H. Zgólko (red.), t. 38, Poznań 2002, s. 426.

² *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, H. Zgólko (red.), t. 24, Poznań 1999, s. 105.

że orzeczono wobec nich karę, która nie powinna być im wymierzona. Jest to znaczne rozszerzenie niesłuszności skazania.

Formalnym kryterium niesłuszności skazania była treść wyroku, jaki zapadł po uchyleniu prawomocnego wyroku skazującego, niezależnie od jego zasadności. Jest to kryterium jasne i nie nasuwające zastrzeżeń. Jest kryterium obiektywnym, pozbawionym zabarwienia subiektywnego przeprowadzających badanie. Wprawdzie skutkuje pominięciem spraw, w których drugie skazanie jest również niesłuszne, lecz przyjęcie, że niesłusznym skazaniem jest takie, które badający ocenili jako nie mające podstaw, musiałoby budzić uzasadniony sprzeciw, jako nie poddające się obiektywnej weryfikacji.

Badania prezentowane w recenzowanym opracowaniu mają charakter nowatorski, gdyż opierają się na materiale obiektywnym, jakim są akta spraw sądowych. Dotychczas publikowane diagnozy zjawiska niesłusznych skazań opierały się na badaniach ankietowych wybranych uczestników postępowania karnego³ albo dotyczyły systemu common law⁴.

Opracowanie składa się z dwóch części. W pierwszej części, obejmującej teoretyczne zagadnienia związane z niesłusznym skazaniem, Autorzy wyjaśnili elementy przyjętej przez siebie definicji niesłusznego skazania oraz pojęcie błędu wymiaru sprawiedliwości i zbrodni sądowej. Analizując komponenty definicji niesłusznego skazania, słusznie w sposób syntetyczny przedstawili istotę kasacji i wznowienia postępowania oraz uniewinnienie niesłusznego skazanego na skutek kasacji lub wznowienia postępowania, uniewinnienie w ponownym postępowaniu, skazanie na karę łagodniejszą, pojęcie łagodniejszej kary, niesłuszność skazania w wypadku ułaskawienia, umorzenie postępowania wskutek nieuwzględnienia okoliczności znanej w poprzednim postępowaniu oraz niesłuszne zastosowanie środka zabezpieczającego. Niepotrzebnie, moim zdaniem, nawiązując wprost do art. 552 § 1 k.p.k., zajęli się wykonaniem kary i środka karnego, które to zagadnienie nie mają żadnego znaczenia dla prowadzonych rozważań. Rozważania te stanowią teoretyczną podbudowę do prezentacji badań aktowych, które dzięki temu stają się lepiej przyswajalne.

Są one przedmiotem części drugiej, która obejmuje informację wstępną na temat badań, sposób wytypowania spraw podlegających badaniu w rozbiciu na sprawy kasacyjne i wznowieniowe, kryterium czasowe wytypowanej próby, sposób przeprowadzenia badań, metodę badawczą, w szczególności problem stwierdzenia niesłusznego skazania w konkretnej sprawie oraz w wypadku ponownego rozpoznania sprawy po uchyleniu wyroku w trybie kasacji i skazania na łagodniejszą karę oraz dane liczbowe spraw objętych badaniami.

³ O. Mazur, *Niesłuszne skazania w Polsce w opinii prokuratorów i policjantów*, Pal. 2012, nr 3–4, s. 19–33; J. Widacki, A. Dudzińska, *Pomyłki sądowe. Skazania osób niewinnych przez sądy w Polsce*, Pal. 2007, nr 11–12, s. 64–69.

⁴ A. Sowa, *Przyczyny pomyłek sądowych*, Pal. 2002, nr 1–2, s. 138–148.

Niesłuszne skazania Autorzy przedstawili odrębnie w sprawach, w których wyroki uchylono w wyniku wniesienia kasacji oraz wznowienia postępowania. W sprawach, w których wyroki uchylono na skutek kasacji, za podstawę prezentacji przyjęto kryterium powodu odwoławczego. I tak, przedstawili niesłuszne skazania wynikałe:

- a) z naruszenia prawa materialnego, z uwzględnieniem naruszenia przepisów części ogólnej kodeksu karnego, części szczególnej w zakresie orzeczonej kary, naruszenie przepisów w zakresie określonych znamion przestępstwa, niezasadnego przyjęcia odpowiedzialności karnej zamiast za wykroczenie lub odpowiedzialności w sprawach nieletnich, naruszenia przepisów o karze łącznej;
- b) z naruszenia prawa procesowego, w tym dotyczących obsady sądu (art. 439 § 1 pkt 2 k.p.k.), *rei iudicatae* (art. 439 § 1 pkt 8 k.p.k.), zaistnienia przesłanki umorzenia postępowania (art. 439 § 1 pkt 9 k.p.k.), nieposiadania obligatoryjnego obrońcy (art. 439 § 1 pkt 10 k.p.k.), rozpoznania sprawy pod nieobecność oskarżonego (art. 439 § 1 pkt 11 k.p.k.), naruszenia zakazu *reformationis in peius* (art. 434 § 1 i art. 443 k.p.k.), naruszenia przepisów o wyłączeniu sędziego (art. 41 § 1 k.p.k.), niewyjaśnienia wszystkich okoliczności sprawy (art. 366 § 1 k.p.k.), niewysłuchania lekarzy psychiatrów przed orzeczeniem środka zabezpieczającego (art. 93 k.k.), przekroczenia granic apelacji (art. 433 § 2 k.p.k.) oraz nieprawidłowego uzasadnienia wyroku sądu odwoławczego (art. 457 § 3 k.p.k.).

W sprawach, w których uchylono wyroki w wyniku wznowienia postępowania, Autorzy przedstawili niesłuszne skazania mające związek z ujawnieniem nowych faktów wskazujące na to, że:

- a) skazany nie popełnił czynu albo czyn jego nie stanowił przestępstwa lub nie podlegał karze (art. 540 § 1 pkt 2 lit. a k.p.k.),
- b) skazano go za przestępstwo zagrożone karą surowszą albo nie uwzględniono okoliczności zobowiązujących do nadzwyczajnego złagodzenia kary albo też błędnie przyjęto okoliczności wpływające na nadzwyczajne obostrzenie kary (art. 540 § 1 pkt 2 lit. a k.p.k.).

Ponadto zaprezentowali niesłuszne skazania, w których podstawę uchylenia wyroku stanowiły uchybienia mające postać bezwzględnych powodów odwoławczych wymienionych w art. 439 § 1 pkt 8, 9, 10 i 11 k.p.k.

Każdą przyczynę Autorzy egzemplifikują opisem konkretnej sprawy lub spraw, co stanowi dobrą ilustrację dokonanych ustaleń, a ponadto pozwala weryfikować zasadność dokonanych ocen.

Opracowanie kończą wnioski i rekomendacje, które są wyważone i należyście uzasadnione. Nie sposób je wszystkie zreferować, a z konieczności trzeba ograniczyć się do najważniejszych. Zdaniem Autorów, główną przyczyną niesłusznych skazań jest niekompetencja profesjonalnych uczestników postępowania. Podkreślają, że profesjonaliści myślą się niekiedy w sposób niedopuszczalny, o czym świadczą wymierzanie kary powyżej górnej granicy ustawowego zagrożenia, czy

brak należytej staranności przy dokonywaniu czynności faktycznych. Co charakterystyczne, w żadnym z przypadków zawinionego błędu sąd odwoławczy ani Sąd Najwyższy nie podjęli środków dyscyplinujących sędziów, którzy dopuścili się uchybienia. W myśl art. 40 ust. 1 ustawy z dnia 27 lipca 2000 – Prawo o ustroju sądów powszechnych⁵ sąd apelacyjny lub sąd okręgowy jako sąd odwoławczy, w razie stwierdzenia przy rozpoznawaniu sprawy oczywistej obrazy przepisów, niezależnie od innych uprawnień, wytyka uchybienie właściwemu sądowi, a zgodnie z art. 65 ustawy z dnia 23 listopada 2002 r. o Sądzie Najwyższym⁶ – Sąd Najwyższy w razie stwierdzenia przy rozpoznawaniu sprawy oczywistej obrazy przepisów – niezależnie od innych uprawnień – wytyka uchybienie właściwemu sądowi.

Zaprezentowane wyniki badań w czarnym świetle stawiają praktykę organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości, gdyż większość tych spraw w ogóle nie powinna trafić do sądu, co obciąża organy ścigania, a o ile już został skierowany akt oskarżenia, sąd był zobligowany do wydania wyroku uniewinniającego, a nawet w niektórych sprawach umorzenia postępowania z powodu oczywistego braku faktycznych podstaw oskarżenia (art. 339 § 3 pkt 2 k.p.k.).

Oczywiście, te wyniki nie dają rzeczywistego obrazu niesłusznych skazań w Polsce, gdyż dotyczą obszaru jednej apelacji, lecz wskazują na możliwość występowania podobnych zjawisk i w innych okręgach sądowych. Czy tak jest, chyba nie za długo dowiemy się, gdyż Autorzy – o czym sygnalizują (s. 29) – prowadzą takie badania w okręgach Sądu Apelacyjnego w Warszawie i Sądu Apelacyjnego w Łodzi.

Jest to opracowanie ciekawe, dotyczy delikatnego, ale społecznie nośnego i ważnego problemu, korespondujące z aktualnymi potrzebami. Przedstawione badania mogą przyczynić się do podjęcia właściwych środków, które doprowadzą do ograniczenia omyłek sądowych, polegających na niesłusznym skazaniu osób niewinnych, chociaż – z uwagi na ułomność procesu dowodzenia – nie da się ich wyeliminować w całości.

Z recenzowaną książką powinni zapoznać się nie tylko sędziowie, których praca jest bezpośrednio oceniana, ale także prokuratorzy, adwokaci i policjanci, bowiem sąd, skazując niewinną osobę, wielokrotnie powiela błędy popełnione na etapie postępowania przygotowawczego, a obrońca powinien zauważyć uchybienia popełnione przez te organy i sąd.

Blanka Julita Stefańska

⁵ Dz.U. Nr 98, poz. 10 70 ze zm.

⁶ Dz.U. Nr 240, poz. 2052 ze zm.